

Miljöbedömningar och miljökonse- kvensbeskrivningar i stadens planer och program

Nr 8, 2015

Projektrapport från Stads-
revisionen

Dnr 3.1.3-171/2015

Den kommunala revisionen är fullmäktiges kontrollinstrument för att granska den verksamhet som bedrivs i nämnder och bolagsstyrelser. Stadsrevisionen i Stockholm granskar nämnders och styrelserns ansvarstagande för att genomföra verksamheten enligt fullmäktiges uppdrag. Stadsrevisionen omfattar både de förtroendevalda revisorerna och revisionskontoret.

I ”årsrapporter” för nämnder och ”granskningspromemorior” för styrelser sammanfattar Stadsrevisionen det gångna årets synpunkter på verksamheten. Fördjupade granskningar som sker under året kan också publiceras som projektrapporter.

Publikationerna finns på Stadsrevisionens hemsida. De kan också beställas från revisionskontoret.

Till
Kommunstyrelsen
Exploateringsnämnden
Stadsbyggnadsnämnden
Trafiknämnden
Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar i stadens planer och program

Revisorsgrupp 1 har den 17 november 2015 behandlat bifogade revisionsrapport (nr 8/2015).

I nuläget sker ingen systematisk uppföljning av den betydande miljöpåverkan som de planer och program som miljöbedömts antas leda till. Vidare är det inte fastställt vilken nämnd som har eller borde ha uppföljningsansvaret.

Det är viktigt att staden genomför systematiska uppföljningar för att kontrollera den faktiska miljöpåverkan som uppkommit efter att en plan eller ett program har genomförts. Dels för att kunna identifiera och åtgärda oförutsedda negativa effekter, men även för att dra lärdom av gjorda misstag inför kommande planering.

Vi hänvisar i övrigt till rapporten och överlämnar den till kommunstyrelsen, exploateringsnämnden, stadsbyggnadsnämnden och trafiknämnden samt miljö- och hälsoskyddsnämnden för yttrande. Yttrandet ska ha inkommit till revisorsgrupp 1 senast den 8 februari 2016.

På revisorernas vägnar

Bosse Ringholm
Ordförande

Stefan Rydberg
Sekreterare

Sammanfattning

Revisionskontoret har genomfört en granskning av miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar i stadens planer och program. Granskningens syfte har varit att bedöma om det finns ändamålsenliga former för att tidigt beakta miljöfrågor i stadens planer, program och i efterföljande processer.

Granskningen har genomförts med hjälp av konsult. Utifrån konsultens granskning vill revisionskontoret lyfta fram några områden som kommenteras nedan. I övrigt hänvisas till konsultens rapport.

Miljökonsekvensbeskrivningen är ett viktigt underlag för uppföljningen av den miljöpåverkan som en plan eller ett program antas medföra för miljön och människors hälsa. Enligt lagstiftningen ska en miljökonsekvensbeskrivning, som uppfyller kraven i miljöbalken, upprättas om planen antas medföra betydande miljöpåverkan. Staden har dock beslutat att de relevanta miljöfrågorna ska redovisas översiktligt i planprocessen även i de fall risken för betydande miljöpåverkan inte anses föreligga.

Miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar bedöms vara integrerade i stadens planeringsprocess och det finns fungerande samarbete och dialog mellan de berörda förvaltningarna.

Det sker i nuläget ingen systematisk uppföljning av den betydande miljöpåverkan som de planer och program som miljöbedömts antas leda till. Uppföljningen är viktig bland annat för att kunna upptäcka eventuell större påverkan än vad som antagits. Miljöbalken ger inga direktiv för hur uppföljningen ska gå till vad gäller tidpunkter, frekvens och metod. Det finns heller inga gemensamma instruktioner eller liknande inom staden för hur uppföljningen borde ske och i vilket sammanhang, t.ex. som en integrerad del i en befintlig uppföljningsprocess.

Även ansvarsfördelningen för uppföljningen av den betydande miljöpåverkan bedöms vara otydlig och det är inte fastställt vilken nämnd som har eller borde ha uppföljningsansvaret.

Miljöbedömningar och miljökonsekvens- beskrivningar i stadens planer och program

**Utförd på uppdrag av stadsrevisionen,
Stockholms Stad**

November 2015

Innehåll

1. Sammanfattning	1
2. Inledning	4
2.1. Bakgrund.....	4
2.2. Granskningens syfte och avgränsning	4
2.3. Revisionsfrågor.....	4
2.4. Revisionskriterier	5
2.5. Metod	5
3. Behovsbedömningar, miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar i Stockholms stad	6
3.1. Lagkrav.....	6
3.2. Behovs- och miljöbedömningar i planprocessen	7
3.3. Miljöbedömning	11
4. Stadsbyggnadsnämnden	13
4.1. Miljöbedömningar i enlighet med lagar och regler.....	13
4.2. Integrering av miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar i stadens planeringsprocess	14
4.3. Ansvarsfördelning.....	14
4.4. Systematisk övervakning av den betydande miljöpåverkan	14
5. Exploateringsnämnden	15
5.1. Miljöbedömningar i enlighet med lagar och regler.....	15
5.2. Integrering av miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar i stadens planeringsprocess	15
5.3. Ansvarsfördelning.....	16
5.4. Systematisk övervakning av den betydande miljöpåverkan	16
6. Trafiknämnden	17
6.1. Miljöbedömningar i enlighet med lagar och regler.....	17
6.2. Integrering av miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar i stadens planeringsprocess	17
6.3. Ansvarsfördelning.....	18
6.4. Systematisk övervakning av den betydande miljöpåverkan	18
7. Miljö- och hälsoskydds-nämnden	19
7.1. Miljöbedömningar i enlighet med lagar och regler.....	19
7.2. Integrering av miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar i stadens planeringsprocess	19
7.3. Ansvarsfördelning.....	19
7.4. Systematisk övervakning av den betydande miljöpåverkan	20
8. Kommunstyrelsen	21
8.1. Integrering av miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar i stadens planeringsprocess	21
8.2. Ansvarsfördelning.....	21
8.3. Systematisk övervakning av den betydande miljöpåverkan	22
9. Svar på revisionsfrågorna och bedömning	23

9.1. Bedömning om miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar sker i enlighet med lagar och regler	23
9.2. Bedömning om miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar är integrerade i stadens planeringsprocess	24
9.3. Bedömning om ansvarsfördelning är tydlig inom staden vad gäller miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar i planer och program	24
9.4. Bedömning om det finns en systematisk övervakning.....	25
9.5. Rekommendationer	25
Bilaga 1: Källförteckning	27
Bilaga 2: Lista av intervjupersoner	28
Bilaga 3: Granskning av miljökonsekvensbeskrivningar	29

1. Sammanfattning

Denna granskning syftar till att bedöma om det finns ändamålsenliga former för att tidigt beakta miljöfrågor i stadens planer, program och i efterföljande processer. Granskningen begränsas till att omfatta miljöbedömningen av planer och program. Miljöbedömningar av verksamheter och åtgärder ligger utanför granskningens omfattning.

Syftet med miljökonsekvensbeskrivningar är att identifiera och beskriva de direkta och indirekta effekterna som en planerad verksamhet, plan, program eller åtgärd kan medföra. Arbetet med miljökonsekvensbeskrivningar bidrar till att miljöpåverkan som förväntas uppstå kan beaktas i tidigt skede innan implementation. Denna process ger också möjlighet till att uppskatta eller ta hänsyn till de samlade effekterna som planen eller programmet kan medföra. Miljökonsekvensbeskrivningen är ett viktigt underlag för uppföljningen av den miljöpåverkan som planen eller programmet har uppskattats medföra.

Utifrån en analys av miljökonsekvensbeskrivningar (se Bilaga 3) kan det konstateras att miljökonsekvensbeskrivningar ser mycket olika ut i format samt hur djupgående de är i analyser av miljöaspekter. Samtliga intervjupersoner delar uppfattningen att även om vissa analyser görs av respektive förvaltning sker ingen systematisk uppföljning av den miljöpåverkan som beskrivs i miljökonsekvensbeskrivningarna. Det är också otydligt om och hur föreslagna åtgärder ska implementeras då en uppföljning saknas. Enligt de intervjuade sker det olika uppföljningar, till exempel vid bygglovsprocessen samt vid byggskedet men om dessa uppföljningar omfattar de miljöfrågorna som tagits fram i planeringsprocessen har vi inte kunnat fastställa inom ramen för denna granskning.

Lagstiftningen lämnar stort utrymme för flexibilitet i genomförandet av uppföljningen både när det gäller tidpunkt för uppföljningen samt dess format. Uppföljningen regleras i miljöbalken (6 kap. 18 §) och syftar till att se om de planerade åtgärder haft större påverkan än vad de antagits medföra. Enligt Boverket¹ kan det vara svårt att exakt beskriva hur uppföljningen och övervakningen ska ske när processen med miljökonsekvensbeskrivningen fortfarande pågår. Uppföljningen kan med fördel samordnas med eller integreras i befintliga processer för kommunens uppföljning eller miljöövervakning men det finns inga gemensamma instruktioner för stadens förvaltningar för hur uppföljningen borde ske (t.ex. vilken befintlig process som uppföljningen borde integreras i), eller vilken förvaltning som har uppföljningsansvaret.

Det finns inga instruktioner eller rutinbeskrivningar för hur miljöfrågorna ska integreras i planeringsprocessen men det finns dokument som stödjer förvaltningarna i arbetet med miljöfrågorna. Enligt de intervjuade är miljöfrågorna väl integrerade i planeringsprocessen och kommer in i processen vid ett tidigt skede.

¹ Boverket: Miljöbedömningar för planer enligt plan- och bygglagen – en vägledning. 2006

Ansvarsfördelningen i arbetet med miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar upplevs vara tydlig även om roller och ansvarsområden inte har formaliserats i en uppdragsbeskrivning eller instruktioner. Det finns ett bra samarbete mellan de berörda förvaltningarna och miljöfrågorna diskuteras i löpande dialog mellan handläggare eller i projektgrupper även om vissa otydligheter kan uppstå vid enskilda projekt, enligt de intervjuade.

Det sker i nuläget ingen systematisk uppföljning av de miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar som tas fram vid enskilda planeringsprocesser. Enligt de intervjuade arbetar respektive förvaltning med analyser men detta arbete bedrivs inte på ett systematiskt eller kontinuerligt sätt. De intervjuade anser att det vore en svår och komplex uppgift att få fram en samlad bild av den totala miljöpåverkan som de planer och program Stockholm har kan antas leda till.

Vi har i granskningen kommit fram till följande rekommendationer:

- ▶ **Formalisera ansvaret för uppföljningen av den betydande miljöpåverkan som planer och program antas medföra**
Även om alla intervjuade upplever att samarbetet med miljöfrågorna i planeringsprocessen fungerar bra anser ingen av de granskade förvaltningarna att de har eller borde ha ansvaret för uppföljningen av den betydande miljöpåverkan. Vissa aspekter av den betydande miljöpåverkan kan eventuellt uppföljas vid senare skeden såsom som i bygglovsprocessen eller vid byggskedet men detta har inte kunnat fastställas inom ramen för denna granskning.
- ▶ **Fastställa syftet för uppföljningen förutom efterlevnad av lagkrav**
I samband med att uppföljningsansvaret formaliseras rekommenderar vi att syftet för uppföljningen (förutom lagkrav) och hur resultaten ska användas fastställs. Uppföljningen ska ske enligt lagkrav men uppföljningen kan antas resultera i mycket användbar information för vidareutveckling av planeringsprocessen och integrering av miljöfrågorna i denna. Att utnyttja denna information på ett bra och effektivt sätt är viktigt för att uppföljningen också bidrar till utveckling av planeringsprocessen. Förutom miljöaspekter skulle uppföljningen även kunna omfatta synpunkter från de boende i området för att förstå om projektet uppfyllt sitt syfte avseende bl.a. tryggare miljö.
- ▶ **Upprätta dokumentation för hur miljöfrågorna ska integreras i planeringsprocessen**
Hur miljöfrågorna integreras i planeringsprocessen i Stockholm stad baseras på en utarbetad praxis mellan de berörda förvaltningarna, byggbranschen och de tekniska konsulterna. Alla intervjuade upplever att miljöfrågorna är integrerade i planeringsprocessen även om det inte har dokumenterats hur detta ska ske förutom i en övergripande processbeskrivning om planeringsprocessen. En begränsad genomgång av miljöfrågorna sker redan vid markanvisningsprocessen och sedan i en mer robust form vid planeringsprocessen utan att dessa två faser är sammankopplade eller att resultatet från markanvisningsprocessen används i planeringsprocessen. Vidare är det otydligt hur de åtgärder som identifierats för att minimera den betydande miljöpåverkan som planen antas medföra beaktas vid senare skeden som vid bygglovsprocessen eller vid byggskedet. Vi rekommenderar att dokumentation upprättas som beskriver hur miljöfrågorna ska hanteras och

uppföljas eller hur de redan följs upp inom ramen för befintliga processer såsom tillsynen från markanvisning till byggfasen.

2. Inledning

2.1. Bakgrund

Enligt miljöbalken är syftet med en miljökonsekvensbeskrivning att identifiera och beskriva de direkta och indirekta effekterna som en planerad verksamhet, plan, program eller åtgärd kan medföra. En samlad bedömning av dessa effekter på människors hälsa och miljön ska beskrivas och rimliga alternativ med hänsyn till planens eller åtgärdens syfte ska identifieras (6 kap. miljöbalken).

Arbetet med miljökonsekvensbeskrivningar bidrar till att miljöpåverkan som förväntas uppstå som resultat av en plan, program eller åtgärd kan beaktas i tidigt skede innan implementation. Denna process ger också möjlighet till att uppskatta eller ta hänsyn till de samlade effekterna som planen eller programmet kan medföra. Till exempel kan flera effekter tillsammans ge en annan påverkan än respektive effekt för sig. Miljökonsekvensbeskrivningen är också ett viktigt underlag för uppföljningen av den miljöpåverkan som planen eller programmet har uppskattats medföra.

2.2. Granskningens syfte och avgränsning

Granskningen syftar till att bedöma om det finns ändamålsenliga former för att tidigt beakta miljöfrågor i stadens planer, program och i efterföljande processer, t.ex. bygglov, bygganmälan.

I granskningen ingår kommunstyrelsen samt följande nämnder:

- ▶ Miljö- och hälsoskyddsnämnden
- ▶ Trafik- och renhållningsnämnden
- ▶ Exploateringsnämnden
- ▶ Stadsbyggnadsnämnden

Granskningen begränsas till att omfatta miljöbedömningen av planer och program. Miljöbedömningar av verksamheter och åtgärder ligger utanför granskningens omfattning.

2.3. Revisionsfrågor

Inom ramen för granskningen besvaras följande frågor:

- ▶ Sker miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar av planer och program i enlighet med lagar och regler?
- ▶ Är arbetet med miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar integrerat i stadens planeringsprocess och beaktas dessa tidigt i processen?
- ▶ Är ansvarsfördelningen inom staden vad gäller miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar i planer och program tydlig?
- ▶ Finns en systematisk övervakning av den betydande miljöpåverkan som genomförandet av planer och program antas leda till?

2.4. Revisionskriterier

Med revisionskriterier avses bedömningsgrunder som används i granskningen för analyser, slutsatser och bedömningar. Revisionskriterierna kan hämtas ifrån lagar och förarbeten eller interna regelverk, policys och fullmäktigebeslut. Kriterier kan också ha sin grund i jämförbar praxis eller erkänd teoribildning.

I denna granskning utgörs de huvudsakliga revisionskriterierna av:

- ▶ Plan- och bygglagen (2010:900)
- ▶ Miljöbalken (1998:808) 6 kap. (innehåller bestämmelser om i vilka fall en miljökonsekvensbeskrivning ska tas fram, hur det ska gå till och vad den ska innehålla)
- ▶ Förordning (1998:905) om miljökonsekvensbeskrivningar (kriterier för betydande miljöpåverkan)
- ▶ Naturvårdsverkets allmänna råd för hur bestämmelserna bör tillämpas (NFS 2001:9)

Miljö kvalitetsnormer och vattendirektivet som i huvudsak regleras i miljöbalkens femte kapitel ligger utanför granskningens omfattning.

2.5. Metod

Granskningen genomförs genom:

- ▶ Sammanställning av krav i relevant lagstiftning och regelverk.
- ▶ Studier av dokumentation från de nämnder som omfattas av granskningen samt analys av dessa mot krav i lagstiftningen.
- ▶ Intervjuer vid berörda förvaltningar samt stadsledningskontoret. Dessa planeras i samråd med revisionskontoret som också informerar och förbereder organisationen på den förestående granskningen.
- ▶ Granskning av miljökonsekvensbeskrivningar som redovisas i Bilaga 3.

Granskade dokument återfinns i källförteckningen. Rapportutkastet har skickats till de intervjuade för faktakontroll för att säkerställa att rapporten innehåller korrekta uppgifter.

3. Behovsbedömningar, miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar i Stockholms stad

Den fysiska planeringen är ett verktyg för att driva en långsiktigt hållbar utveckling och kräver avvägningar mellan samhällets olika intressen. Miljöbedömningar handlar om att förutsäga miljöpåverkan av projekt, planer, program eller övergripande politiska beslut.

3.1. Lagkrav

Bakgrunden till bestämmelserna kring miljökonsekvensbeskrivningar är EU:s direktiv om bedömning av vissa planers och programs miljöpåverkan, 2001/42/EG. Direktivet syftade till att föra in miljöhänsyn i tidiga skeden när beslut fattas i planer och program och genomfördes bl.a. genom ändringar i plan- och bygglagen och miljöbalken samt i förordningen om miljökonsekvensbeskrivningar.

Bestämmelserna om miljökonsekvensbeskrivningar för verksamheter och åtgärder samt för planer och program finns samlade i miljöbalkens sjätte kapitel. Till miljöbalken hör en förordning om miljökonsekvensbeskrivningar och miljöbedömningar. Plan- och bygglagen innehåller kompletterande bestämmelser om miljökonsekvensbeskrivningar och miljöbedömning av detaljplan. Utöver miljöbalken och plan- och bygglagen finns även kompletterande sektorslagar som innehåller bestämmelser avseende miljökonsekvensbeskrivningar t.ex. väglagen och lagen om byggande av järnväg. Dessa ingår inte i granskningen.

Kommunstyrelsen i Stockholm stad tog ett beslut redan i 1992, innan lagstiftningen trädde i kraft, för att det i planprocessen alltid ska genomföras en beskrivning av miljökonsekvenser. Bakgrunden till beslutet var ett identifierat behov att bättre kunna belysa olika alternativ och konsekvenser till miljön samt att utveckla samarbetet mellan de berörda förvaltningarna i planeringsprocessen. Kommunstyrelsens beslut var ett frivilligt åtagande och gäller fortfarande. Detta innebär att det i samtliga detaljplaner görs en övergripande redovisning av väsentliga miljökonsekvenser medan lagstiftningen kräver att en miljökonsekvensbeskrivning görs endast om planen antas medföra betydande miljöpåverkan. Samtidigt har andra styrdokument, såsom miljöprogrammet, antagits som har en koppling till planeringsprocessen.

När krävs en miljökonsekvensbeskrivning?

Endast de planer där genomförandet kan antas leda till en betydande miljöpåverkan ska miljöbedömas enligt miljöbalkens bestämmelser. Med miljöbedömning menas att man upprättar en miljökonsekvensbeskrivning till planen eller programmet och samråder om dess innehåll. I Stockholm stad är det bara ett relativt fåtal planer och program som antas medföra betydande miljöpåverkan.

- ▶ Enligt plan- och bygglagen ska varje kommun ha en aktuell och kommunomfattande **översiktsplan**. Översiktsplanen ska ge vägledning för beslut om användningen av mark- och vattenområden och för hur den byggda miljön ska utvecklas och bevaras. Stockholms översiktsplan, Promenadstaden, antogs den 15 mars 2010 av kommunfullmäktige. Översiktsplaner ska alltid anses leda till en betydande miljöpåverkan och skall därmed miljöbedömas.
- ▶ Genom **detaljplaner** regleras markens användning och bebyggelsens utformning i detalj. Till skillnad mot översiktsplanen är detaljplanen ett juridiskt bindande dokument som reglerar bebyggelsens omfattning och användning

inom ett visst område. Detaljplaner antas inte automatiskt medföra en betydande miljöpåverkan. I första skede skall en behovsbedömning genomföras för att kunna avgöra om den kan antas leda till betydande miljöpåverkan.

Endast detaljplaner som antas medföra betydande miljöpåverkan ska miljöbedömas och en miljökonsekvensbeskrivning utföras.

Behovsbedömningen utgår från kriterierna i förordningens bilaga 4. Enligt kriterierna ska bl.a. sannolikheten, varaktigheten och frekvensen av påverkan beaktas, samt i vilken utsträckning planen har betydelse för andra planers eller programs miljöpåverkan, och om den har betydelse för genomförandet av miljölagstiftningen.

- ▶ Innan kommunen påbörjar ett detaljplanearbete kan ett **planprogram** behöva tas fram för att översiktligt utreda förutsättningar och visioner. Planprogram görs ofta över ett större område och ger en struktur för bebyggelse, vägnät och grönytor. I plan- och bygglagen används ordet "program" för ett underlag för det fortsatta planarbetet. Ett program enligt plan- och bygglagen är ingen självständig handling som ska antas av kommunen, utan programmet ingår som en del i planarbetet. Därför finns inte något krav på att ett planprogram ska genomgå en miljöbedömning. Länsstyrelsen anser däremot att ett planprogram över ett större utbyggnadsområde, som genomförs med flera detaljplaneetapper, bör utredas med stöd av en övergripande eller preliminär MKB. Enligt Hjälpreda för miljöfrågor i stadsplaneringen i Stockholm stad², framtagna av miljöförvaltningen, behöver planprogram som avser flera detaljplaner inte behovsbedömas men miljökonsekvenser bör övergripande redovisas, vilket ger stöd för kommande behovsbedömningar på detaljplanenivån.
- ▶ Även vissa planer som inte regleras enligt plan- och bygglagen omfattas av bestämmelserna. Detta gäller t.ex. **kommunala energiplaner, avfallsplaner, åtgärdsprogram för miljö kvalitetsnormer och länstransportplaner.**

3.2. Behovs- och miljöbedömningar i planprocessen

Den formella planprocessen regleras i plan- och bygglagen. Syftet med planprocessen är att pröva om ett förslag till markanvändning är lämpligt. I Stockholms stad är det stadsbyggnadsnämnden som ansvarar för stadens fysiska planering. Nämnden ansvarar för översiktplanen och detaljplaner samt för bygglov och bygganmälan.

Planprocessen börjar ofta genom att en exploatör söker markanvisning eller när en markägare eller exploatör kontaktar stadsbyggnadskontoret då en ny detaljplan behövs för att ett byggprojekt ska kunna genomföras. Ett samarbete inleds mellan stadsbyggnadskontoret och byggherren där skisser och annat underlag tas fram. Stadsbyggnadskontoret gör en förberedande analys (förstudie) av projektet inkl. miljöfrågor.

² Miljöförvaltningen har tagit fram dokumentet *Hjälpreda för miljöfrågor i stadsplaneringen i Stockholms stad* som stöd till de berörda förvaltningarna i planeringsprocessen, främst stadsbyggnadskontoret, exploateringskontoret och miljöförvaltningen. Mer information om hjälpredan återfinns i kapitel 7.

Utifrån planens förutsättningar begär stadsbyggnadskontoret in underlag från miljöförvaltningen, brandförsvaret och stadsmuseet för att kunna genomföra en behovsbedömning av huruvida en miljökonsekvensbeskrivning behövs. Underlaget innehåller beskrivningar och bedömningar av de viktigaste frågorna att beakta ur deras synpunkter.

I en startpromemoria (Start-PM) föreslår stadsbyggnadskontoret att stadsbyggnadsnämnden beslutar att påbörja själva planprocessen. I promemorian beskrivs det aktuella projektet och vad planen i huvudsak kommer att behandla, förslag till planområde, vilken planprocess som kommer att användas och tidplan. Start-PM redovisar också de väsentliga frågorna att studera i det fortsatta planarbetet samt en behovsbedömning om huruvida en miljökonsekvensbeskrivning behövs. Stadsbyggnadsnämnden beslutar om planarbetet får påbörjas och om en miljökonsekvensbeskrivning behöver utföras.

I nästa steg samråder stadsbyggnadskontoret om planförslaget. I detta skede diskuteras bl.a. avgränsning av en eventuell miljökonsekvensbeskrivning. Inkomna synpunkter under samrådet redovisas vid behov för stadsbyggnadsnämnden som beslutar om planarbetet skall fullföljas och om projektets fortsatta inriktning.

Med ledning av start-PM och eventuellt programsamråd upprättar stadsbyggnadskontoret ett planförslag som innehåller plankarta med bestämmelser och planbeskrivning med illustrationer. Vid beslut om betydande miljöpåverkan ingår en miljökonsekvensbeskrivning i enlighet med bestämmelserna i plan- och bygglagen och miljöbalken. Om planen inte kan antas medföra betydande miljöpåverkan redovisas miljöfrågorna under egen rubrik i planbeskrivningen eller i särskild utredning.

Sedan påbörjas samråd med länsstyrelsen, lantmäterimyndigheten och andra kommuner som eventuellt berörs av planförslaget. Sakägare, bostadsrättshavare, hyresgäster, boende, myndigheter och övriga som har väsentligt intresse av förslaget ges också tillfälle till samråd. Syftet med samrådet är att få fram ett så bra beslutsunderlag som möjligt och ge möjlighet till insyn och påverkan. Planarbetet innebär avvägningar mellan olika intressen, och ytterst görs denna avvägning av stadsbyggnadsnämnden.

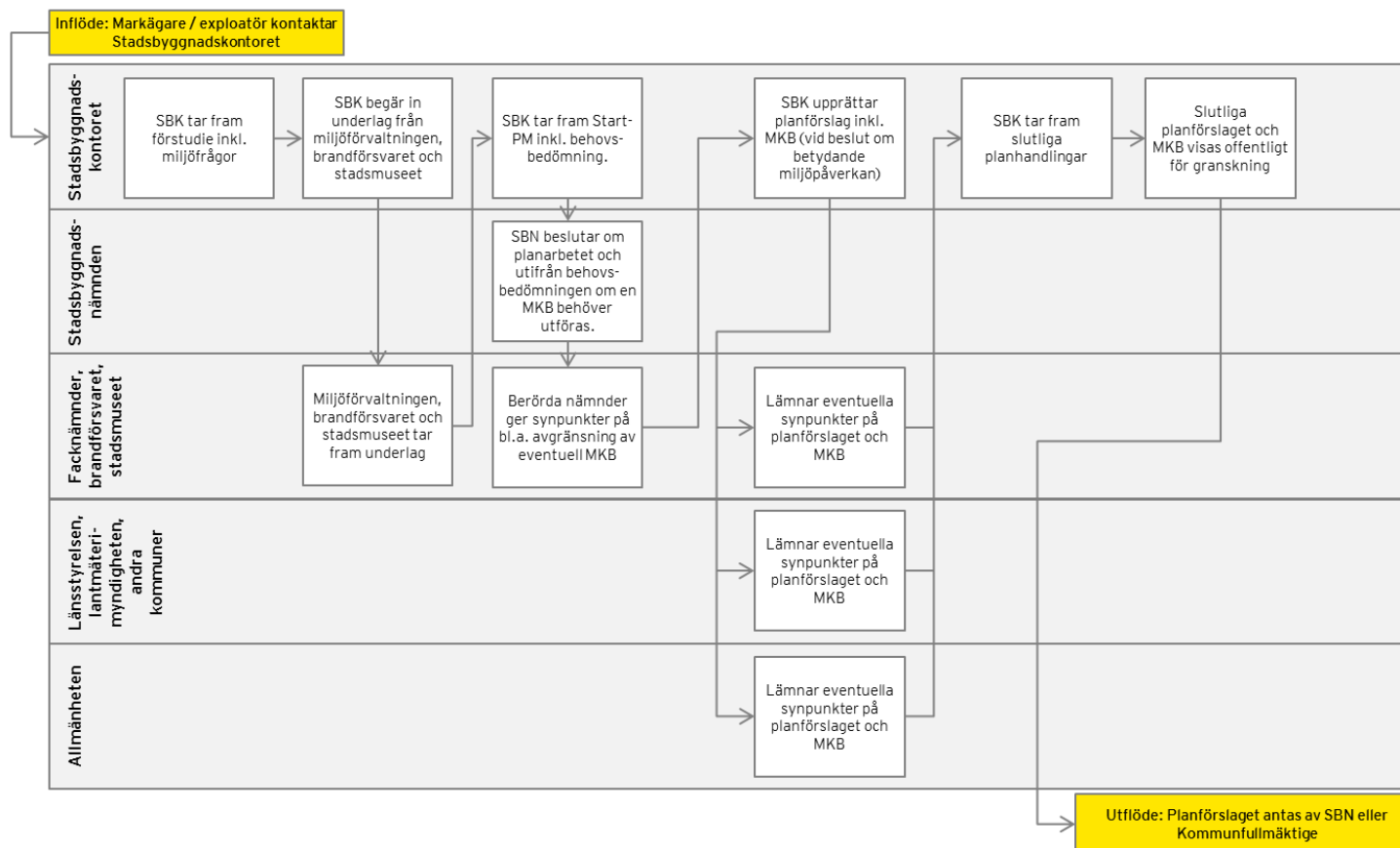
Länsstyrelsen har en central roll i miljökonsekvensbeskrivningar som avser verksamheter och åtgärder som kräver tillstånd enligt miljöbalken eller någon av sektorslagarna. När det gäller miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar för planer och program har länsstyrelsen en annan roll. I dessa fall ska länsstyrelsen tillhandahålla planeringsunderlag, ge stöd och lämna synpunkter på miljökonsekvensbeskrivningen men inte avgöra frågan om betydande miljöpåverkan eller godkänna miljökonsekvensbeskrivningen. Som nämnt ovan kommer länsstyrelsen in som samrådspart redan när behovsbedömningen görs.

Efter plansamrådet och eventuella ändringar av förslaget tas de slutliga planhandlingarna fram. Det slutliga planförslaget, utställnings-/granskningsförslaget, och miljökonsekvensbeskrivningen visas för granskning på stadens hemsida och i Tekniska nämndhuset.

Detaljplanen antas normalt av stadsbyggnadsnämnden. Nämnden kan också besluta att godkänna planförslaget och därefter överlämna planen till kommunfullmäktige för antagande. När en ny plan antas ges den en genomförandetid om minst fem och högst 15 år. Efter denna tid fortsätter detaljplanen att gälla tills den upphävs eller ändras. Under genomförandetiden är planens byggrätt i princip garanterad men efter genomförandetiden kan staden, utan krav på ersättning till exempel för borttagna byggrätter, åter besluta om markanvändning i en ny plan.

En övergripande beskrivning av planeringsprocessen beskrivs i nedan illustration. En mer detaljerad beskrivning av processen finns i informationsbladet *Behovs- och miljöbedömning i detaljplaneprocessen* som tagits fram av stadsbyggnadskontoret, miljöförvaltningen, Stockholms brandförsvaret och Stockholms stadsmuseum.

Behovs- och miljöbedömning i planprocessen

3.3. Miljöbedömning

Miljöbedömningen inklusive utförandet av en miljökonsekvensbeskrivning ska vara en del av planprocessen som beskrivits ovan och ska påbörjas så snart behovsbedömningen är avslutad om slutsatsen är att planen eller programmet kan antas medföra betydande miljöpåverkan.

Syftet med en miljöbedömning är att integrera miljöaspekter i utarbetandet och antagandet av planer och program för att främja en hållbar utveckling. I Stockholms stad har en övergripande processbeskrivning (kørschema) tagits fram för att illustrera och beskriva detaljplanprocessens olika faser/steg. Dokumentet, som har tagits fram genom ett samarbete mellan stadsbyggnadskontoret, miljöförvaltningen, Stockholms brandförsvaret och Stockholms stadsmuseum, beskriver övergripande en lämplig process beroende på om planförslagets genomförande bedöms utföra betydande miljöpåverkan.

Miljökonsekvensbeskrivningen ska innehålla beskrivningar av miljöförhållandena i de områden som kan komma att påverkas betydligt, hur relevanta miljö kvalitetsmål och andra miljöhänsyn beaktas, den betydande miljöpåverkan som kan antas uppkomma, planerade åtgärder, samt hur bedömningen gjorts och skälen för valda alternativ. Den betydande miljöpåverkan som kan antas uppkomma ska avse följande aspekter:

- ▶ Biologisk mångfald
- ▶ Befolkning och människors hälsa
- ▶ Djurliv och växtliv
- ▶ Mark, vatten, luft och klimatfaktorer
- ▶ Materiella tillgångar
- ▶ Landskap och bebyggelse
- ▶ Forn- och kulturlämningar och annat kulturarv.

Utifrån en analys som vi har genomfört av miljökonsekvensbeskrivningar (se Bilaga 3) kan vi konstatera att miljökonsekvensbeskrivningar ser mycket olika ut i format samt hur djupgående de är i analyser av miljöaspekter men de är uppbyggda utifrån kriterierna i lagkravet (Miljöbalken, 6 kap. 12§) och enligt vår bedömning uppfylls lagkravet.

Uppföljning

Lagstiftningen (Miljöbalken 6 kap. 18§) lämnar stort utrymme för flexibilitet i genomförandet av uppföljningen angående tidpunkter, frekvens och metod. Enligt Boverket kan det vara svårt att exakt beskriva hur uppföljningen och övervakningen ska ske när processen med miljökonsekvensbeskrivningen fortfarande pågår. Det finns inga krav på att upprätta nya uppföljningssystem om det befintliga uppföljningssystemet uppfyller syftet att tidigt ge kommunen kännedom om betydande miljöpåverkan. Det finns inte heller några krav på att det ska finnas ett enskilt uppföljningsprogram per plan eller program. Planers och programs kumulativa effekter kan t.ex. i vissa fall lättare konstateras om uppföljningen och övervakningen omfattar flera planer och program.

Om uppföljningen leder till upptäckten att genomförandet av planen eller programmet resulterar i sådan betydande miljöpåverkan som inte tidigare hade identifierats, och

detta i sin tur leder till att planen eller programmet ändras, kan en ny miljöbedömning krävas.

4. Stadsbyggnadsnämnden

Stadsbyggnadsnämnden ansvarar för stadens fysiska planering, dvs. hur Stockholms mark och vatten används. Nämnden ansvarar för stadens verksamhet inom områden som rör översiktlig planering, och detaljplanering, bygglovgivning och stadsmätning inom Stockholms stad.

4.1. Miljöbedömningar i enlighet med lagar och regler

Stadsbyggnadskontoret håller i planeringsprocessen och är ansvarig för att se till att miljöbedömning och miljökonsekvensbeskrivning genomförs.

Enligt intervjuad vid stadsbyggnadskontoret tas en behovsbedömning fram med underlag från stadsmuseet, brandförsvaret och miljöförvaltningen. Om andra förvaltningar och instanser blir ombedda att lämna underlag beror på planens eller programmets karaktär. Handläggare på stadsbyggnadskontoret tar också fram en egen analys av de miljöfrågor som bör beaktas i planeringsarbetet. Vidare bedömer handläggaren om planen eller programmet kan antas medföra betydande miljöpåverkan utifrån de underlagen som de berörda förvaltningar och andra instanser har lämnat in. Bedömningen beskrivs i ett start-PM som stadsbyggnadsnämnden fattar beslut om. Vid samråd kan länsstyrelsen lämna synpunkter men inte avgöra frågan om betydande miljöpåverkan. Enligt den intervjuade kan behovsbedömningen stämmas av med länsstyrelsen redan innan samråd om stadsbyggnadskontoret har särskilda frågeställningar om miljöfrågorna.

De förvaltningar och instanser som lämnar remissvar får information om stadsbyggnadsnämndens bedömning om betydande miljöpåverkan vid samrådsfasen i planprocessen. Det är först vid denna fas stadsbyggnadskontoret får återkoppling från andra nämnder om de delar stadsbyggnadsnämndens bedömning.

Enligt den intervjuade är det vanligt att det redan från början finns en bra förståelse för vilka miljömässiga frågor som ska beaktas i planeringsprocessen och remissinstanserna delar ofta uppfattningen om bedömningen om betydande miljöpåverkan. Detta bygger på erfarenhet och praxis och inte några formaliserade instruktioner eller beskrivningar. Enligt intervjupersonen är den interna vägledningen "Hjälpredan" som miljöförvaltningen tagit fram ett bra stöd och ger tillräckligt med underlag för arbetet med de flesta planer och program.

Miljökonsekvensbeskrivningar är ofta separata dokument på grund av att dessa är mycket omfattande handlingar. Enligt den intervjuade finns det inga instruktioner eller "lathund" för hur en miljökonsekvensbeskrivning ska tas fram. Uppdraget att ta fram miljökonsekvensbeskrivningen ligger i de flesta fall hos tekniska konsulter. Den intervjuade upplever att de konsulter hon har arbetat med har tagit fram handlingar som håller hög kvalitet och några särskilda instruktioner har inte behövts.

4.2. Integrering av miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar i stadens planeringsprocess

Enligt den intervjuade har de större projekten en projektgrupp där specialister från de berörda förvaltningarna samt konsulter och byggherren deltar. Projektgrupperna uppfattas vara en bra forum för att löpande diskutera olika frågeställningar, inklusive miljöfrågor, under processens gång. Vid mindre projekt finns inte resurser i samma utsträckning tillgängliga. I dessa fall blir dialogen och samarbetet mellan de berörda förvaltningarna och andra parter viktig för att säkerställa samsyn i miljöfrågorna och hur de ska hanteras.

Enligt den intervjuade har de miljökonsekvensbeskrivningar som tas fram idag högre fokus på riskfrågor (t.ex. avseende planerade anläggningens närhet till riskfaktorer såsom ledningar) och frågor rörande kulturmiljö får mer tyngd jämfört med de miljökonsekvensbeskrivningar som togs fram ca 10-15 år sedan.

4.3. Ansvarsfördelning

Ansvarsfördelningen mellan de berörda förvaltningarna anses vara tydlig även om den inte har formaliserats i instruktioner eller uppdragsbeskrivningar. Ansvarsfördelningen bygger på en inarbetad praxis och det finns bra samarbete och dialog mellan de berörda förvaltningarna under processens olika faser.

I de fall där otydligheter har uppstått i frågan om roller och ansvarsområden har dessa varit kopplade t.ex. till konsultens roll. Som ett exempel nämndes Slussen-projektet där den anlitate konsulten även hade roll som specialist på miljöfrågor vilket kunde skapa otydligheter mellan miljöförvaltningens och konsultens roll. Att tydligt definiera konsultens roll är även viktigt ur ett oberoende perspektiv. Enligt intervjupersonen är denna typ av situationer undantag och samarbetet fungerar bra i de flesta projekten.

Stadsbyggnadsnämnden, exploateringsnämnden och trafiknämnden har ett etablerat samarbetsforum, "ledstången". Med hjälp av ledstången har nämnderna skapat rutiner och förståelse för nämndernas respektive ansvar och därmed ett långsiktigt och väl fungerade arbete, bland annat inom frågor rörande plan- och byggprocesser.

4.4. Systematisk övervakning av den betydande miljöpåverkan

Enligt den intervjuade har stadsbyggnadskontoret inget uttalat ansvar för att följa upp de miljöaspekter som lyfts fram i miljökonsekvensbeskrivningar efter att detaljplanen träder i kraft. Det finns inte heller några krav på att genomföra analyser av den betydande miljöpåverkan som beskrivs i miljökonsekvensbeskrivningen. I de fall analyser har tagits fram, beror detta ofta på enskilda handläggares intresse och behov av information och analys.

Enligt den intervjuade sker ofta en överlämning när planeringsprocessen avslutas och projektet går vidare till bygglovsansökan. Det finns inga formella krav eller former för överlämningen utan detta sker på initiativ av planavdelningen eller bygglovshandläggaren på stadsbyggnadskontoret. Överlämningarna mellan byggherren och ansvariga handläggare för planeringsprocessen och bygglov anses vara bra tillfällen för att säkerställa att de miljömässiga kvaliteter som identifierats och analyserats vid planeringsprocessen tas i beaktande vid bygglovsfasen.

5. Exploateringsnämnden

Exploateringsnämnden har ett samlat ansvar för markförvaltning och bostadsexploatering samt det renodlade ansvaret för att genomföra de planer som rör den fysiska miljön i Stockholm. Nämnden ska förvalta och utveckla kvartermark, gator, parker och naturområden som ägs av staden.

Det stora flertalet av exploateringarna inom Stockholm stad sker på mark som ägs av staden och markåtkomsten för de flesta bostadsprojekt sker genom markanvisningar. Den så kallade "Stockholmsmodellen" bygger på att byggherrar är aktiva och på egna initiativ tar fram möjliga projekt och ansöker om markanvisning för dessa. När byggherren kontaktar exploateringskontoret med ett förslag till ett nytt projekt sker markanvisning genom direktanvisning. Direktanvisningar är det dominerande anvisningsförfarandet i Stockholm.

5.1. Miljöbedömningar i enlighet med lagar och regler

Enligt den intervjuade är exploateringskontorets roll i arbetet med miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar begränsad eftersom dessa sker i samband med planeringsprocessen som stadsbyggnadskontoret har ansvar för.

De senaste 10 åren har färre miljökonsekvensbeskrivningar tagits fram i Stockholm stad på grund av förändringar i lagstiftningen i 2005 (Förordning om miljökonsekvensbeskrivningar) som kräver att en miljökonsekvensbeskrivning enligt miljöbalkens bestämmelser bara ska tas fram när planen eller programmet antas medföra betydande miljöpåverkan. Andra planer och program såsom planprogram omfattas inte av formella lagkravet för miljökonsekvensbeskrivningar. I dessa fall arbetar exploateringskontorets miljöspecialister med att utreda olika miljöfrågor som ger underlag för arbetet med planprogrammet, enligt den intervjuade.

Inför mindre markanvisningar genomför projektutvecklaren på exploateringskontoret en tidig miljöbedömning för att bedöma huruvida marken är lämplig för ett byggprojekt. I bedömningen används en checklista på frågor som rör t.ex. dagvatten och markförhållanden. Resultaten från bedömningen används som underlag till framtida miljöutredningar. Däremot används inte resultaten vid eventuell miljökonsekvensbeskrivning i planeringsfasen. Övriga förvaltningar såsom miljöförvaltningen är inte involverade i denna tidiga miljöbedömning.

5.2. Integrering av miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar i stadens planeringsprocess

Enligt den intervjuade vid exploateringskontoret beaktas miljöfrågorna i stort under hela exploaterings- och planeringsprocessens gång även om förvaltningens roll i arbetet med miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar är begränsad. Exploateringskontoret utreder miljöfrågorna vid markanvisningen, vid programskedet genomförs ytterligare utredningar i olika miljöfrågor och i planskedet genomförs en formell miljöbedömning och miljökonsekvensbeskrivning om planen antas medföra betydande miljöpåverkan.

Den intervjuade anser att det finns en bra systematik i miljökonsekvensbeskrivningarna med en enhetlig format som byggbranschen och myndigheterna såsom länsstyrelsen har varit med om att ta fram. Bättre systemstöd och verktyg för t.ex. analys av ekologiska värden har också bidragit till en bättre enhetlighet.

Miljöförvaltningens hjälpredda anses vara ett bra stöddokument i arbetet med miljöbedömningar och -utredningar.

5.3. Ansvarsfördelning

Enligt den intervjuade ligger ansvaret för planeringsprocessen tydligt hos stadsbyggnadsnämnden. Övriga nämnder deltar i processen som remissinstanser. Ledstången anses bidra med ytterligare tydlighet för ansvarsområden mellan exploateringsnämnden, stadsbyggnadsnämnden och trafiknämnden i exploaterings- och planeringsprocessen.

Exploateringskontoret har tagit fram ett förslag till ny policy för markanvisningar av bostadsfastigheter och andra exploateringsfastigheter, enligt uppdrag i stadens budget för år 2015. Miljöförvaltningen har sedan länge förespråkat ett system med gemensam beredning av markanvisningar vilket framgår av miljöförvaltningens tjänsteutlåtande till nämndens sammanträde i 2015-10-20 avseende Markanvisningspolicy för bostadsfastigheter och andra exploateringsfastigheter³.

5.4. Systematisk övervakning av den betydande miljöpåverkan

Enligt den intervjuade vid exploateringskontoret finns inga instruktioner eller format för hur uppföljningen av den betydande miljöpåverkan ska ske när det gäller miljökonsekvensbeskrivningar i projekt som bedöms kunna medföra betydande miljöpåverkan. En möjlighet för att genomföra en uppföljning av miljöpåverkan anses vara t.ex. vid bygglovsprövningen.

Exploateringsnämnden har sedan 2012 ställt krav i upphandlingar med byggherrar. Krav ställs i samband med markanvisningar på bl.a. på energianvändning, materialval samt dagvattenhantering. Exploateringskontoret följer upp de exploateringsprojekt där miljökrav har ställts på byggherrar.

³ Dnr 2015-14196.

6. Trafiknämnden

Trafiknämnden ansvarar för bl.a. stadens strategiska trafikplanering och som väghållare har nämnden hand om förvaltning och underhåll av samt investeringar i stadens gator, vägar och torg. Flera av trafikkontorets uppgifter berörs av exploateringar såsom trafikens framkomlighet och säkerhet under och som följd av exploateringen.

6.1. Miljöbedömningar i enlighet med lagar och regler

Trafikkontoret är en remissinstans i framtagna miljökonsekvensbeskrivningar kopplade till detaljplaner. Trafikkontoret arbetar med miljöbedömningar också i Trafikverkets projekt samt i sina egna projekt som kan röra exempelvis reparation av tunnlar och broar.

Som stöd i arbetet med att bedöma möjliga miljökonsekvenser finns olika dokument som ger vägledning i de olika miljöfrågorna:

- ▶ Miljökrav vid byggverksamhet – en vägledning: dokumentet är ett resultat av samarbetet mellan Göteborgs, Malmö och Stockholm stad för att sammanställa information om vad som gäller för byggverksamhet enligt miljöbalken och plan- och bygglagen. Frågor som beskrivs i dokumentet omfattar bl.a. kemikaliehantering, utsläpp, förorenad mark, buller och vibrationer.
- ▶ Vägledning till Gemensamma miljökrav entreprenader: i dokumentet har Trafikverket samt Göteborgs, Malmö och Stockholm stad ställt gemensamma minimikrav vid upphandling av entreprenadtjänster. Syftet med dokumentet är att kunna minska miljöpåverkan från de utförda arbetena.
- ▶ Trafikkontorets projekthandbok som används i projekt under 50 MSEK. För större projekt används Stöd för stora investeringsprojekt” (SSIP) som är stadens metod för projektplanering.
- ▶ Miljöförvaltningens hjälpreda som de intervjuade upplever som ett bra stöddokument i arbetet med miljöbedömningar.

6.2. Integrering av miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar i stadens planeringsprocess

I stadens planeringsprocess svarar trafiknämnden på remissförfrågan från stadsbyggnadsnämnden. Enligt de intervjuade är detta ett bra sätt för de berörda nämnderna att bli delaktiga i planeringsprocessen. I praktiken arbetar trafikkontoret och exploateringskontoret ofta med gemensamma remissvar vilket bidrar till bra dialog från början samt en gemensam syn på bedömningen av om miljöpåverkan anses vara betydande eller inte.

Exploateringskontoret och stadsbyggnadskontoret har arbetat med att skapa en mer sammanhållen planeringsprocess. Trafikkontoret får en ökad mängd förfrågningar om att bli involverad i arbetet med miljöbedömningar och de intervjuade upplever att trafikplanering som fråga kommer tidigt in i planeringsprocessen. Trafikkontorets remissvar beaktas i de flesta fall.

6.3. Ansvarsfördelning

Samarbetet och ansvarsfördelningen mellan de berörda förvaltningarna anses fungera bra och det finns en gemensam fokus på att klara av målet med bostadsbyggandet, enligt de intervjuade.

Enligt de intervjuade kan otydligheter i ansvarsfördelningen uppstå vid större projekt som trafikkontoret inte driver själva. Ett exempel som nämndes vid intervjun var projektet med Förbifarten där trafikkontoret och miljöförvaltningen i sina roller som tillsynsmyndigheter hade olika synpunkter på bullernivån. Att bygga bostäder och infrastruktur innebär att avvägningar mellan de olika målsättningar och ambitioner måste göras ibland och en kontinuerlig dialog och tätt samarbete anses vara ett bra sätt att arbeta med denna typ av utmaningar. De intervjuade vid trafikkontoret ser gärna fler möjligheter att samarbeta med miljöförvaltningen, t.ex. med frågor avseende buller, vibration och dagvatten.

6.4. Systematisk övervakning av den betydande miljöpåverkan

Enligt de intervjuade vid trafikkontoret genomförs det en uppföljning vid byggskedet av de miljökonsekvenser som genomförandet av planen kan antas medföra. Däremot sker ingen uppföljning av det färdiga byggprojektet som planprogrammet eller detaljplanen har avsett.

Vid projekt som trafikkontoret bedriver själva genomförs uppföljningar men dessa kan ske relativt långt efter att projektet har avslutats. Anledning till att uppföljningar genomförs är att kunna dra lärdomar till kommande projekt.

Enligt de intervjuade finns det en koppling mellan arbetet med miljöbedömningar och stadens miljömål. Konkreta kopplingar finns i frågan om buller och mycket av planerings- och byggarbetet är kopplat till miljöprogrammets målområde om hållbar användning av mark och vatten. Förutom miljömål och miljöprogrammet finns det många andra styrdokument och strategier som ska beaktas i planeringsprocessen. Några exempel är översiktsplanen och framkomlighetsstrategin. Trafikkontoret arbetar för närvarande med att ta fram riktlinjer för planering inom staden avseende t.ex. utformning av gaturummet. Det finns en teknisk handbok som berör detta område och nästa steg är att ta fram en handlingsplan som konkretiserar visionen i framkomlighetsstrategin.

7. Miljö- och hälsoskyddsämnden

Miljö- och hälsoskyddsämnden har ansvaret för att följa miljöfrågorna i Stockholms stad. Ämnden har även ansvar för tillsyn och övervakning i miljöfrågorna. Miljöförvaltningens avdelning för plan och miljö arbetar för att större hänsyn ska tas till miljön och hälsan i staden. Inom avdelningen för plan och miljö finns stadsmiljöenheten som deltar i stadens fysiska planering genom att tillföra expertkompetens inom miljöområdet i planeringsprocessen.

7.1. Miljöbedömningar i enlighet med lagar och regler

Miljöförvaltningen har tagit fram dokumentet *Hjälpreda för miljöfrågor i stadsplaneringen i Stockholms stad* som stöd till de berörda förvaltningarna i planeringsprocessen, främst stadsbyggnadskontoret, exploateringskontoret och miljöförvaltningen. Hjälpredan omfattar information om gällande nationella, regionala och kommunala mål, riktlinjer och lagparagrafer för olika miljöfrågor som bör beaktas vid stadsplanering. För respektive miljöfråga finns också en beskrivning av problembilden, vad som behöver utredas i olika situationer och förslag till förhållningssätt. Dokumentet uppdateras årligen, senast i februari 2015.

7.2. Integrering av miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar i stadens planeringsprocess

Enligt de intervjuade deltar miljöförvaltningen i planeringsprocessen först genom att ta fram underlag till stadsbyggnadskontoret för avvägning om betydande miljöpåverkan. Därefter blir miljöförvaltningen involverad vid samråd där miljö- och hälsoskyddsämnden lämnar samrådsyttranden om de miljöfrågor som tagits fram i planen eller programmet samt om dessa redovisas på ett tillfredsställande sätt. I de fall planen eller programmet antas medföra betydande miljöpåverkan finns en miljökonsekvensbeskrivning som miljöförvaltningen tar ställning till. De intervjuade upplever att stadsbyggnadskontoret ofta följer miljöförvaltningens rekommendationer.

I de dokument som granskats framgår det att miljöförvaltningen har delat stadsbyggnadsnämndens bedömning om betydande miljöpåverkan och de synpunkter som lämnats avser särskilda miljöfrågor såsom hantering av dagvattenfrågan.

Innan planeringsprocessen har påbörjats sker en separat process för markanvisning där exploateringskontoret genomför en egen miljöanalys. Enligt de intervjuade på miljöförvaltningen resulterar exploateringskontorets analys i en tidig bedömning om markområdet är lämpligt för att bygga innan miljöförvaltningen får förfrågan om att lämna underlag om miljöaspekter i planeringsprocessen. Detta kan leda till att miljöförvaltningens bedömning i planeringsprocessen strider med exploateringskontorets tidigare bedömning om markområdets lämplighet för bostadsbyggande.

7.3. Ansvarsfördelning

Enligt de intervjuade har handläggarna på miljöförvaltningen och stadsbyggnadskontoret dialog om de betydande miljöaspekterna samt

miljöförvaltningens synpunkter. I planeringsprocessen och arbetet med miljöfrågorna har samarbetet mellan de berörda förvaltningarna förbättrats från att ha fokuserat på checklistor till att präglas mer av dialog och kunskapsöverföring samtidigt som stadens ambitioner inom miljöområdet har skärpts.

Samarbetet "Ledstängen" har resulterat i ett förbättrat samarbete mellan exploateringskontoret, trafikkontoret och stadsbyggnadskontoret och enligt de intervjuade finns det en förväntan att miljöförvaltningen ingår i ledstängen från oktober 2015.

7.4. Systematisk övervakning av den betydande miljöpåverkan

Enligt de intervjuade följs miljökonsekvensbeskrivningarna inte upp och det är inte heller tydligt vem som har eller borde ha ansvaret för uppföljningen.

Miljöförvaltningen genomför uppföljningar på bullerområdet och inom ramen för rapportserien *Trafikbuller och planering* men dessa görs inte kontinuerligt eller rutinmässigt. Övrigt dokumenteras miljöförvaltningens analyser av miljökonsekvensbeskrivningar eller de miljöaspekter som belyses i planprogram i miljö- och hälsoskyddsnämndens samrådsyttranden.

8. Kommunstyrelsen

8.1. Integrering av miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar i stadens planeringsprocess

Kommunstyrelsen ansvarar för ledning och samordning av stadens bostadsbyggande i nära samverkan med berörda nämnder och bolagsstyrelser. De frågor som stadsledningskontoret arbetar med och som har en koppling till stadsbyggnadsprocessen omfattar bl.a:

- ▶ Utveckla stadens investeringsstrategi
- ▶ Möjliggöra och följa upp kommunfullmäktiges mål och prioriteringar genom ekonomisk uppföljning, uppföljning av kommunfullmäktiges verksamhetsområdesmål, uppföljning och styrning av investeringar per stadsutvecklingsstrategi i översiktsplanen (vilket ger underlag för att bedöma om stadens utveckling håller sig till översiktsplanen), investering per kategori (bostäder, lokaler, idrott, kultur etc.)
- ▶ Stadsledningskontoret är en remissinstans i aktualitetsprövning av översiktsplanen vilket görs varje mandatperiod
- ▶ Stadsledningskontoret bereder investeringsärenden till kommunfullmäktige
- ▶ Dessa frågor har en tydlig koppling till planeringsprocessen och sker på en övergripande och strategisk nivå. Uppföljning av miljöpåverkan i specifika planer och program ingår inte primärt i stadsledningskontorets ansvarsområde

Miljöprogrammet är grunden för stadens miljöarbete och anger stadens ambitioner. Kommunstyrelsen har i uppdrag att vara pådrivande i implementering och uppföljning av det nya miljöprogrammet för 2016-2019 och ansvara för att programmet samordnas med stadens ILS-system, vilket innebär att berörda nämnder och bolagsstyrelser bryter ner miljöprogrammets delmål i sina respektive verksamhetsplaner. På så sätt konkretiseras miljöprogrammet i stadens verksamheter, och kommer därmed till uttryck ibland annat i stadsbyggnadsprocessen.

8.2. Ansvarsfördelning

Enligt instruktion för stadsledningskontoret har kontoret ansvar för att samordna stora projekt, investeringar och bostadsbyggandet i staden. Kontoret har en samordnande roll i förhandlingar med externa parter inom infrastruktur och bostäder, relationer med kommuner i regionen samt samordningsansvar för samverkan med t.ex. landstinget. Enligt instruktionen ansvarar stadsledningskontoret för att upprätta och följa upp budgeten, verksamhetsuppföljning, redovisning, upprätta stadens bokslut och årsredovisning. Vidare ansvarar kontoret för stadens integrerade ledning och styrning (ILS).

Kommunstyrelsen utövar sin uppsiktsplikt i uppföljningen av kommunfullmäktiges mål och prioriterade inriktningar där planeringsprocessen bidrar till uppfyllandet. Detta sker primärt genom den ordinarie uppföljningen av nämndernas och bolagens tertialrapporter och årsredovisningar.

Kommunstyrelsen följer upp kommunfullmäktiges inriktningsmål varav delmålet *Det byggs många bostäder i Stockholm (2014 års budget)* har en koppling till planeringsprocessen. De indikatorer som formulerats för att mäta måluppfyllelse avser bland annat antalet markanvisade bostäder samt antalet bostäder i godkända/antagna detaljplaner.

Enligt den intervjuade ansvarar stadsledningskontoret för uppföljning av miljöprogrammet. De görs också en årlig sammanställning av nämndernas uppföljning av miljöprogrammets delmål. Inriktningsmålet "Hållbar användning av mark och vatten" omfattar delmål som har en koppling till planeringsprocessen.

Vi har i granskningen noterat att de ärenden som hanterats på kommunstyrelsens sammanträden under 2015 omfattar bl.a. överklaganden av kommunfullmäktiges beslut att anta detaljplaner, mark- och miljööverdomstolens prövning av detaljplaner samt laglighetsprövning av kommunfullmäktiges beslut att bedöma Stockholm stads översiktsplan som aktuell.

8.3. Systematisk övervakning av den betydande miljöpåverkan

Miljöprogrammet är det enda programmet som helt har integrerats i ILS och kommunstyrelsen har det övergripande uppföljningsansvaret för miljöprogrammet.

9. Svar på revisionsfrågorna och bedömning

En sammanfattning av vår bedömning på respektive revisionsfråga beskrivs i tabellen nedan med en mer detaljerad motivering i de följande avsnitten.

Revisionsfråga	Svar
Skjer miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar av planer och program i enlighet med lagar och regler?	Delvis. Ingen systematisk uppföljning av den betydande miljöpåverkan sker i nuläget men vid överklagande sker en prövning om lagar och regler efterföljs.
Är arbetet med miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar integrerat i stadens planeringsprocess och beaktas dessa tidigt i processen?	Ja. Miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar är integrerade i stadens planeringsprocess och det finns fungerande samarbete och dialog mellan de berörda förvaltningarna.
Är ansvarsfördelningen inom staden vad gäller miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar i planer och program tydlig?	Delvis. Enligt vår bedömning finns viss otydlighet i ansvarsfördelningen inom staden vad gäller miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar i planer och program.
Finns en systematisk övervakning av den betydande miljöpåverkan som genomförandet av planer och program antas leda till?	Nej. Det sker i nuläget ingen systematisk uppföljning av den betydande miljöpåverkan som de planer och program som miljöbedömts antas leda till.

9.1. Bedömning om miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar sker i enlighet med lagar och regler

Enligt lagkravet ska miljökonsekvensbeskrivningar enbart göras när detaljplanen antas medföra betydande miljöpåverkan. Andra planer och program enligt plan- och bygglagen såsom planprogram omfattas inte av lagkravet för miljökonsekvensbeskrivningar. I planprogram görs istället en övergripande redovisning av de relevanta miljöfrågorna. I Stockholms stad tas det fram få detaljplaner som antas medföra betydande miljöpåverkan.

Inom ramen för granskningen har en analys av miljökonsekvensbeskrivningar genomförts (se Bilaga 3). Utifrån denna analys kan vi konstatera att miljökonsekvensbeskrivningar ser mycket olika ut i format samt hur djupgående de är i analyser av miljöaspekter men de är uppbyggda utifrån kriterierna i lagkravet (Miljöbalken, 12§) och enligt vår bedömning uppfylls lagkravet.

Alla intervjupersoner som vi har träffat delar uppfattningen att även om vissa analyser görs av respektive förvaltning sker ingen systematisk uppföljning av den miljöpåverkan som beskrivs i miljökonsekvensbeskrivningarna. I miljökonsekvensbeskrivningar beskrivs t.ex. ett antal åtgärder som syftar till att minska den miljöpåverkan som planen

antas leda till. Det är däremot otydligt om och hur åtgärderna ska implementeras då en uppföljning saknas. Enligt de intervjuade sker det olika uppföljningar, till exempel vid bygglovsprocessen samt vid byggskedet men om dessa omfattar de miljöfrågorna som tagits fram i planeringsprocessen har vi inte kunnat fastställa inom ramen för denna granskning.

Lagstiftningen lämnar stort utrymme för flexibilitet i genomförandet av uppföljningen både när det gäller tidpunkt för uppföljningen samt dess format. Syftet med uppföljningskravet är att upptäcka oförutsedd negativ påverkan på miljön och skapa förutsättningar för att vidta lämpliga motåtgärder. Uppföljningen kan med fördel samordnas med eller integreras i befintliga processer för kommunens uppföljning. Det finns inga gemensamma instruktioner för stadens förvaltningar för hur uppföljningen borde ske (t.ex. vilken befintlig process som uppföljningen borde integreras i), eller vilken förvaltning som har uppföljningsansvaret.

Det finns däremot ett antal dokument som tagits fram som stöd till planeringsprocessen. Ett exempel är dokumentet Hjälpreda som de intervjuade uppskattar som ett bra stöddokument i arbetet med miljöfrågorna, särskilt vid introduktion av nya medarbetare. De intervjuade vid stadsbyggnadskontoret och exploateringskontoret upplever att byggbranschen och de tekniska konsulterna som arbetar med miljökonsekvensbeskrivningarna har utvecklat en bra praxis för hur en bra handling ska se ut.

9.2. Bedömning om miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar är integrerade i stadens planeringsprocess

Det finns inga instruktioner eller rutinbeskrivningar för hur miljöfrågorna ska integreras i planeringsprocessen men det finns dokument som stödjer förvaltningarna i arbetet med miljöfrågorna (t.ex. dokumentet Hjälpreda). Enligt de intervjuade är miljöfrågorna väl integrerade i planeringsprocessen och miljöfrågorna kommer in i processen vid ett tidigt skede. Det finns bra dialogvägar mellan handläggare på de berörda förvaltningarna och miljöfrågorna upplevs vara en naturlig del i planeringsprocessen.

Före planeringsprocessen genomför exploateringskontoret en tidig miljöbedömning i samband med markanvisningsprocessen. Resultat från bedömningen används inte som underlag till miljöbedömningen vid planeringsprocessen. Enligt de intervjuade vid miljöförvaltningen fastställer exploateringskontorets bedömning i ett tidigt skede om marken är lämplig för bostadsbyggande och de har få möjligheter att påverka denna slutsats när planeringsprocessen har påbörjats och miljöförvaltningen kommer in som remissinstans vid miljöbedömningen.

9.3. Bedömning om ansvarsfördelning är tydlig inom staden vad gäller miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar i planer och program

Ansvarsfördelningen i arbetet med miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar upplevs vara tydlig enligt de intervjuade även om roller och ansvarsområden inte har formaliserats i en uppdragsbeskrivning eller instruktioner. Det finns ett bra samarbete mellan de berörda förvaltningarna och miljöfrågorna diskuteras i löpande dialog mellan handläggare eller i projektgrupper. Enligt de intervjuade kan otydligheter emellertid uppstå vid enskilda projekt i situationer där t.ex. den tekniska konsulten även har en roll som miljöspecialist eller rådgivare.

Ansvarsfördelningen för uppföljningen av den betydande miljöpåverkan upplevs som otydlig och de intervjuade har svårt att bedöma vilken förvaltning som har eller borde ha uppföljningsansvaret.

9.4. Bedömning om det finns en systematisk övervakning

Kommunstyrelsen ansvarar för ledning och samordning av stadens bostadsbyggande i nära samverkan med berörda nämnder och bolagsstyrelser. De frågor som stadsledningskontoret arbetar med och som har en koppling till stadsbyggnadsprocessen omfattar bl.a. utveckla stadens investeringsstrategi och bereda investeringsärenden till kommunfullmäktige. Kommunstyrelsen utövar sin uppsiktsplikt i uppföljningen av kommunfullmäktiges mål och prioriterade inriktningar där planeringsprocessen bidrar till uppfyllandet. Detta sker primärt genom den ordinarie uppföljningen av nämndernas och bolagens tertiärrapporter och årsredovisningar.

Länsstyrelsen har en central roll i miljökonsekvensbeskrivningar som avser verksamheter och åtgärder som kräver tillstånd enligt miljöbalken eller någon av sektorslagarna. Vid miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar för planer och program är länsstyrelsens roll att tillhandahålla planeringsunderlag, ge stöd och lämna synpunkter på miljökonsekvensbeskrivningen men inte avgöra frågan om betydande miljöpåverkan eller godkänna miljökonsekvensbeskrivningen.

9.5. Rekommendationer

- ▶ **Formalisera ansvaret för uppföljningen av den betydande miljöpåverkan som planer och program antas medföra**
Även om alla intervjuade upplever att samarbetet med miljöfrågorna i planeringsprocessen fungerar bra anser ingen av de granskade förvaltningarna att de har eller borde ha ansvaret för uppföljningen av den betydande miljöpåverkan. Vissa aspekter av den betydande miljöpåverkan kan eventuellt följas upp vid senare skeden såsom som i bygglovsprocessen eller vid byggskedet men detta behandlas inte inom ramen för denna granskning.
- ▶ **Fastställa syftet för uppföljningen förutom efterlevnad av lagkrav**
I samband med att uppföljningsansvaret formaliseras rekommenderar vi att syftet med uppföljningen (förutom lagkrav) och hur resultaten ska användas fastställs. Uppföljningen ska ske enligt lagkrav men uppföljningen kan antas resultera i mycket användbar information om integrering av miljöfrågorna i planeringsprocessen. Att utnyttja denna information på ett bra och effektivt sätt är viktigt för att uppföljningen också bidrar till utveckling av planeringsprocessen. Förutom miljöaspekter skulle uppföljningen även kunna omfatta synpunkter från de boende i området för att förstå om projektet uppfyllt sitt syfte avseende bl.a. tryggare miljö.
- ▶ **Upprätta dokumentation för hur miljöfrågorna ska integreras i planeringsprocessen**
Hur miljöfrågorna integreras i planeringsprocessen i Stockholm stad baseras på en utarbetad praxis mellan de berörda förvaltningarna, byggbranschen och de tekniska konsulterna. Alla intervjuade upplever att miljöfrågorna är integrerade i planeringsprocessen även om det i regel inte har dokumenterats hur detta ska ske. En begränsad genomgång av miljöfrågorna sker redan vid

markanvisningsprocessen och sedan i en mer robust form vid planeringsprocessen utan att dessa två faser är sammankopplade eller att resultatet från markanvisningsprocessen används i planeringsprocessen. Vidare är det otydligt hur de åtgärder som identifierats för att minimera den betydande miljöpåverkan som planen antas medföra beaktas vid senare skeden som vid bygglovsprocessen eller vid byggskedet. Vi rekommenderar att dokumentation upprättas som beskriver hur miljöfrågorna ska hanteras och uppföljas eller hur de redan följs upp inom ramen för befintliga processer såsom tillsynen från markanvisning till byggfasen.

Stockholm den 6 november 2015

Outi Alestalo

Ole Bondesen

Bilaga 1: Källförteckning

- ▶ Plan- och bygglagen (2010:900)
- ▶ Miljöbalken (1998:808) 6 kap. Miljökonsekvensbeskrivningar och annat beslutsunderlag
- ▶ Förordning (1998:905) om miljökonsekvensbeskrivningar
- ▶ Naturvårdsverkets allmänna råd om miljöbedömningar av planer och program [till 6 kap. miljöbalken samt förordningen (1998:905) om miljökonsekvensbeskrivningar] (NFS 2001:9)
- ▶ Handbok med allmänna råd om miljöbedömning av planer och program, Naturvårdsverket
- ▶ Miljöbedömningar för planer enligt plan- och bygglagen – en vägledning, Boverket
- ▶ PBL Kunskapsbanken – en handbok om plan- och bygglagen, Boverket
- ▶ MKB för detaljplan – användning och kvalitet, MKB-centrum SLU, Boverket
- ▶ Vem gör vad i planprocessen? Arbetsfördelning mellan kommun och byggherre, Examensarbete KTH 2008, Anna Iverlund & Christian Ultenius
- ▶ Hjälpreda för miljöfrågor i stadsplaneringen i Stockholms stad, Miljöförvaltningen
- ▶ Behovs- och miljöbedömningar i detaljplaneprocessen, Stockholms stad
- ▶ Detaljplaneprocess – normalt förfarande med särskilt program, Stadsbyggnadskontoret
- ▶ Planprocessen, Stockholms stad (<http://www.stockholm.se/TrafikStadsplanering/Stadsutveckling/Stadsplanering/Planprocessen/>)
- ▶ Miljökonsekvensbeskrivningar i detaljplaneprocessen, Revisionskontoret, Stockholms stad (DNR 420/248-01)
- ▶ Program för Tyngdpunkt Farsta, Samrådsförslag (Diarienummer 2012-09102-53)
- ▶ Markanvisningspolicy, Stockholms stad
- ▶ Grön tillväxt i Stockholm, Sverige, OECD
- ▶ Norra Djurgårdsstaden – Grönytefaktor, Exploateringskontoret
- ▶ Miljökonsekvensbeskrivning tillhörande detaljplan för kvarteret Fredriksdal mm inom stadsdelen Södra Hammarbyhamnen, del av Hammarby Sjöstad
- ▶ Miljökonsekvensbeskrivning – Detaljplan Mårtensdal: Höga huset, Hammarby Sjöstad
- ▶ Miljökonsekvensbeskrivning för fördjupat program för Hjorthagen
- ▶ Miljökonsekvensbeskrivning tillhörande detaljplan för Nobel Center på Blasieholmen
- ▶ Miljökonsekvensbeskrivning: Årstafältet
- ▶ Miljökonsekvensbeskrivning: Fördjupat program för Södra Värtahamnen
- ▶ Miljökonsekvensbeskrivning: Slussen
- ▶ Fördjupning av MKB för detaljplan för del av Norra Djurgårdsstaden – Gasverket Västra
- ▶ Miljökonsekvensbeskrivning: Stockholms översiktsplan
- ▶ Instruktion för stadsledningskontoret. PM 2011:179 RI (Dnr 113-2319/2011)

Bilaga 2: Lista av intervjupersoner

- ▶ Arkitekt, Stadsbyggnadskontoret
- ▶ Gruppchef, Miljö- och Teknik, Exploateringskontoret
- ▶ Avdelningschef, Anläggningsavdelningen, Trafikkontoret
- ▶ Utredare, Trafikkontoret
- ▶ Avdelningschef, Plan och miljöavdelningen, Miljöförvaltningen
- ▶ Enhetschef, Stadsmiljöenheten, Miljöförvaltningen
- ▶ Enhetschef, Stadsutvecklingsenheten, Stadsledningskontoret

Bilaga 3: Granskning av miljökonsekvensbeskrivningar

En översiktlig granskning av åtta miljökonsekvensbeskrivningar har genomförts. Fyra miljökonsekvensbeskrivningar av program och fyra miljökonsekvensbeskrivningar av detaljplaner har granskats. Granskningskriterierna har bestått av miljöbalkens krav på innehållet av MKB (Miljöbalken 6 kap. 12§):

Inom ramen för en miljöbedömning enligt [Miljöbalkens 6 kap.] 11 § skall myndigheten eller kommunen upprätta en miljökonsekvensbeskrivning där den betydande miljöpåverkan som planens eller programmets genomförande kan antas medföra identifieras, beskrivs och bedöms. Rimliga alternativ med hänsyn till planens eller programmets syfte och geografiska räckvidd skall också identifieras, beskrivas och bedömas.

Miljökonsekvensbeskrivningen skall innehålla:

1. En sammanfattning av planens eller programmets innehåll, dess huvudsakliga syfte och förhållande till andra relevanta planer och program

En sammanfattning hittades i varje miljökonsekvensbeskrivning under egen rubrik. Förhållandet till andra planer och program nämndes i några fall endast mycket kortfattat utan djupgående analys av relationen mellan dessa.

2. En beskrivning av miljöförhållandena och miljöns sannolika utveckling om planen, programmet eller ändringen inte genomförs

Ett nollalternativ finns med i alla miljökonsekvensbeskrivningar under egen rubrik och används som jämförelse i analysen av miljöaspekter. I de flesta miljökonsekvensbeskrivningar används nollalternativet i analysen av varje miljöaspekt. I några fall (oftast detaljplaner) diskuteras nollalternativet mycket mer kortfattat och används inte som jämförelse i analysen av varje miljöaspekt.

3. En beskrivning av miljöförhållandena i de områden som kan antas komma att påverkas betydligt

En beskrivning av nuläget finns med i varje miljökonsekvensbeskrivning som har granskats. Detaljnivån på beskrivningar av miljöförhållanden varierar.

4. En beskrivning av relevanta befintliga miljöproblem som har samband med ett sådant naturområde som avses i 7 kap. eller ett annat område av särskild betydelse för miljön

Naturområden som avses i 7 kap. i miljöbalken nämns endast i ett fåtal miljökonsekvensbeskrivningar som har granskats då planerna inte ligger i nära anslutning till sådana områden. I de fall där närliggande naturområden diskuteras görs detta mycket ytligt med fokus på lokalisering. Ingen konkret beskrivning av (relevanta) befintliga miljöproblem har identifierats i de miljökonsekvensbeskrivningar som har granskats.

5. En beskrivning av hur relevanta miljö kvalitetsmål och andra miljöhänsyn beaktas i planen eller programmet

I majoriteten av miljökonsekvensbeskrivningar som har granskats finns en koppling till relevanta miljömål såsom nationella miljö kvalitetsmål och Stockholm stads egna

kvalitetsmål (t.ex. buller). Ett bra exempel är miljökonsekvensbeskrivningen för fördjupat program för Hjorthagen (2008) där alternativen (programförslag samt nollalternativ) utvärderas gentemot varje relevant miljömål. I andra miljökonsekvensbeskrivningar är beskrivningen av hur miljömål beaktas inte lika välutvecklad.

6. En beskrivning av den betydande miljöpåverkan som kan antas uppkomma med avseende på biologisk mångfald, befolkning, människors hälsa, djurliv, växtliv, mark, vatten, luft, klimatfaktorer, materiella tillgångar, landskap, bebyggelse, forn- och kulturlämningar och annat kulturarv samt det inbördes förhållandet mellan dessa miljöaspekter

Alla miljökonsekvensbeskrivningar som har granskats utvärderar planens påverkan på det som anses vara betydande miljöaspekter. Generellt adresseras färre miljöaspekter för utvärderingar av detaljplaner jämfört med miljökonsekvensbeskrivningar för program.

7. En beskrivning av de åtgärder som planeras för att förebygga, hindra eller motverka betydande negativ miljöpåverkan

I varje miljökonsekvensbeskrivning som har granskats beskrivs åtgärder där detta är relevant. Åtgärderna som presenteras har kopplats till miljöaspekter som utvärderas. Åtgärderna presenteras endast som förslag och det är otydligt om dessa ska implementeras och hur de ska följas upp.

8. En sammanfattande redogörelse för hur bedömningen gjorts, vilka skäl som ligger bakom gjorda val av olika alternativ och eventuella problem i samband med att uppgifterna sammanställdes

Samtliga miljökonsekvensbeskrivningar ger en sammanfattande redogörelse för hur bedömningen har gjorts. Oftast beskrivs detta i ett inledningskapitel med separata rubriker för t.ex. avgränsningar, alternativ, bedömningsgrunder mm. Skälen till val av olika alternativ är inte alltid tydligt redovisade.

9. En redogörelse för de åtgärder som planeras för uppföljning och övervakning av den betydande miljöpåverkan som genomförandet av planen eller programmet medför

Planerade åtgärder för uppföljning och övervakning av den betydande miljöpåverkan saknas eller är otydligt beskrivna. Ingen av de granskade miljökonsekvensbeskrivningarna innehåller en tydlig roll- och ansvarsfördelning.

10. En icke-teknisk sammanfattning av de uppgifter som anges i 1-9. Lag (2004:606)

I samtliga miljökonsekvensbeskrivningar finns en tydlig, icke-teknisk sammanfattning av miljökonsekvensbeskrivningen.